

У ОЧИНИЋИМА КОД ЦЕТИЊА НИЈЕ БИЛО ПОТУРИЦА СОКОЛОВИЋА И РУЦОВИЋА

Бавећи се проучавањем различитих облика народне издаје у Црној Гори, па и појаве потурица, као својеврсног облика те издаје, из неких других потреба и интереса — дошли смо, чини нам се, до једног занимљивог и за историју важног открића. Надамо се да ћемо увјерљивим доказима коначно отклонити и свим одбацити неке давно започете, и до данас понављане и преношене, заблуде у нашој етнографији и посебно у нашој историјској науци о „потурченим Соколовићима и Руцовићима“ у цетињском селу Очинићима.

Јован Ердељановић је, сакупљајући и биљежећи народна предања по старој Црној Гори, забиљежио народно предање, као и другу етнографску грађу, и о Очинићима. Зачетак заблуде одатле и потиче. Ердељановић је, очигледно, за очинићко предање имао непоузданог „казивача“ у самим Очинићима, а и неке недобронамјерне саговорнике изван Очинића. То се лако да уочити у многим појединостима, а особито у дијелу тог предања које се односи на исламизацију, тј. појаву потурчењаштва у Очинићима. Без провјере историјске одрживости, „очинићко предање“ о потурченим Соколовићима и Руцовићима, Ердељановић је, у свом дјелу „Стара Црна Гора“, овако забиљежио:

„Зна се, да су као и у поменутих местима Цетињског Племена још и на Очинићима и на Угнима ‚стојали Турци‘ (муслимански Срби), којима су остали становници тих села ‚плаћали харач‘ и да су ‚после погибије њихове у Цетињском Пољу‘ и одатле изагнати. У Очинићима се од тих мухамеданаца још памте Соколовићи и ‚бег Руцевић‘ (и сада се зна ‚грађа његова на Руцову Локву’)“¹ И даље, на другом мјесту: „У Очинићима

¹ У Очинићима се каже Руцева и Руцова локва, а тако и: Руцевићи и Руцовићи, чешће са „е“, него са „о“. Ми употребљавамо све облике са „о“, осим када наводимо.

се добро памте и мухамеданци, бегови, Соколовићи и Руцевићи, за које се зна, да су „стајали на Очинићима“ и да су им остали Очинићи плаћали „хараџ“. У време „истраге потурица“ њих су изагнали, али се не зна, куд су отишли. На њих подсећају и називи: Соколов Ка'еба' (по Соколу, претку Соколовића), Руцова Локва и Руцев Бријег (по Руцу, претку Руцевића). И сада се, веле, зна „грађа“ бегова Руцевића на Руцовој Локви. Мисли се да су ти муслимани били од старих Очинића, али се не зна ништа ближе о њихову пореклу. И поменути топографски називи показују, да су преци тих муслимана као хришћани седели у Очинићима. А како су то били бегови, којима се плаћао хараџ, свакако су биле прешле у ислам најугледније очинићке породице. По једном податку вероватно је, да је далека старина бегова Руцевића била из Старе Србије...“.

Тај „податак“ је из Накићеновићеве „Боке“, и Ердељановић је мало збуњен када се упознао са подацима објављеним о Руцовићима у Шематизму за 1886, али умјесто да одустане бар од сопствене подршке тези о Руцовићима као потурицама, суочен с важним подацима: да су Руцовићи били стара свештеничка — православна, породица (чак, могуће, и прије појаве потурица у Црној Гори), Ердељановић и од ових података узима само оне који и даље подупиру „очинићко предање“ и тезу о значајном обиму исламизације у „Цетињском Пољу“, па и у Очинићима. Изостављајући податак о осамнаест православних свештеника из породице Руцовић из приморског села Подострог, принуђен је да и сам учествује у конструисању „предања“, јер се увјерио да постоји несумњива веза између очинићких и подострошких Руцовића. „...И пошто је несумњиво“ — вели Ердељановић — „да су у Очинићима живели неки Руцевићи, из тога излази, да је део оних Руцевића, што су били дошли из Старе Србије у Црну Гору, био заостао у Очинићима и ту после примио ислам, а други део од њих да је отишао у Боку“².

Ердељановић се у свом дјелу још једном враћа на „исламизирани Соколовиће и Руцевиће“ када полемиче са Марком Драговићем. Ердељановић оптужује Драговића за „непотпуно цитирање Повеље Ивана Црнојевића из 1489 (обј. у: ЛМС, 1891, III, 17—19) и намјерно изостављање имена „24 властелина из Црне Горе“ — закључујући: „Чини нам се највероватније, да је он имена тадашњих властелина и кнезова у Црној Гори изоставио из ове повеље управљајући се по жељама и упутствима цетињског двора, који је сматрао за паметније, да се о тим властелинима ништа не зна...“³. Сасвим је могуће да је, дијелом, и црногорска историја „писана“ по упутствима цетињског двора

² Јован Ердељановић, *Стара Црна Гора*, Београд, Слово љубве, фототипско издање, 1978, 60, 282—3.

³ Исто, 758—9.

(мислимо да ни други народи од тога нијесу били имуни) — али је сасвим сигурно да је и сам Ердѣлановић, у овом накнадном присјећању на Соколовиће и Руцовиће (да и не улазимо у разлоге: зашто?) начинио озбиљне грешке. Прво, он „бегове Соколовиће и Руцвиће“ из Очинића премјешта у „детињске Угне“ и тиме, у свом истом дјелу, запада у контрадикцију. Другу, много озбиљнију, грешку чини када, тврдећи да су и у „време турске управе... још у 17. и 18. веку“ поједини властелински родови и братства, који нијесу били прешли у ислам, сачували успомену на своје властелинско поријекло... и када међу ту властелу убраја и „бегове Соколовиће и Руцвиће“ — иако, не само што у Очинићима није имао ко, по сродству, чувати успомену на њих него, а то је много битније, о тим „беговима“ нема нигдје, и никаквог, писаног историјског податка. Тиме, наравно, не тврдимо да неко од она „24 властелина“, тада или касније, није могао бити и из Очинића. Соколовићи и Руцовићи, видјећемо то још сигурније у каснијем излагању, то нијесу били — ни као хришћани, ни као муслимани.

Додајмо томе да су и сва друга битна тврђења „очинићког предања“ — о плаћању харача; да су у вријеме истраге потурица и одатле изагнати; да су Соколовићи и Руцовићи били бегови и, нарочито, да су „биле прешле у ислам најугледније очинићке породице“ — саопштена без историјских података и на основу несигурних и нејасних представа очинићког казивача о Соколовићима и Руцовићима као могућим потурицама. И сам Ердѣлановић „осјећа“ непоузданост и нелогичности ове конструкције — и зато најмање вјероватне тврдње ставља под наводнике. У „предању“ се прво тврди да се у Очинићима „добро памте мухамеданци, бегови...“, а затим да су, у вријеме истраге, одатле изагнати „али се не зна куда су отишли“. Преци су им Соко и Руцо и сасвим је сигурно да оба имена у некој свијести казивача звуче као „турска“, а одатле, наравно, и потурчењаци Соколовићи и Руцовићи. У почетку се то уклапа и у Ердѣлановићеву тезу, па тај дио „предања“ о Соколу и Руцу не ставља под наводнике, што упућује на претпоставку да и сам вјерује да су имена турска и да су Соко и Руцо преци Соколовића и Руцовића. Касније, под утицајем нових сазнања посредством Накићеновићеве „Боке“, упада у сљедећу супротност: „... и поменути топографски називи показују, да су преци тих муслимана као хришћани седели у Очинићима“ Даље, на једном мјесту се тврди: „Мисли се, да су ти муслимани били од старих Очинића, али се не зна ништа ближе о њихову пореклу“, а на другом да је „... далека старина бегова Руцовића била из Старе Србије“.

И тако редом: све супротности, произвољности и нелогичности у овом „предању“ — којему, својим некритичним присту-

пом, доста „кумује“ и Ердeљановић, и овим скупом за историју неприхватљивих елемената само позива да буде негирано.

Прво, озбиљно и одговорно предање, које се и до данас може чути у Очинићима, одбацује тврдњу о потурченим Соколовићима и Руцовићима. Нема у народу сачуваних успомена ни на „православне хришћане“, чак ни на Руцовиће, који су, видјећемо то касније са више детаља, живјели врло давно у Очинићима. Ово очинићко сјећање не зна да су тамо било када живјели муслимани — потурице. То увјерење се темељи на околности: да у Очинићима нема никаквих трагова и успомена на „истрагу потурица“, о којој, иначе, говори спорно „предање“, чак за њу везује и изгнанство, незнано куд, Соколовића и Руцовића. Истрага је био догађај ближе прошлости, па би сјећање на њу и у Очинићима морало бити извјесније, и када би била ријеч о потурчењацима мањег угледа, а не о „беговима“, који су, и по Ердeљановићу, потомци старих очинићких властелина. За одговорно предање битне су и друге околности: тамо гдје је сигурно било потурица, постоје и успомене на њих — у називима мјеста, именима, а понегдје и у именима и презименима, чак и онда када је покрштавање тих породица било давно извршено. Трагови тих успомена, понегдје, живе и до данас. У Очинићима ни таквих трагова нема. Истина, на крајњој западној периферији села, а зна се да су га данашњи жители много касније населили, постоје два топонима сумњивог поријекла: Б е г о в д о и М у с т а ф и ћ а п р о д о. Ердeљановић их у дијелу свог предања, које се односи на топониме, није забиљежио. Мјештани, иначе, мисле да оно „бег“, у називу Бегов до, прије значи бег по иметку (што није био необичан и риједак назив и за имућнијег сељака), него по турској — вјерској припадности. То значи да су оба назива (први поготово) могла постати и од преносних, фигуративних, значења. Ми смо, опет, мишљења да ова два назива упућују и на могућу претпоставку: да су и на том подручју (припадало оно тада Оченићима, или не) могли живјети људи који су примили ислам у неко вријеме које је, очигледно, давно заборављено. Једно је сасвим сигурно: ако је и било потурица, то нијесу биле „угледне“, а још мање „најугледније“ очинићке породице — јер се у Црној Гори одвајкада добро знало гдје је мјесто угледним породицама, зна се то и данас. У сваком случају, никада на страни издаје — што је потурчењаштво тада, без сумње, било.

Топониме: Соколов кабао (постоје још, а Ердeљановић их није записао: Соколов до, Соколова страна, Соколова снијежница и Соколова скала) и Руцева локва (још и: Руцеви долови, или: доци, Руцева страна, Руцева скалица и Руцев бријег) — ово друго очинићко предање никако не доводи у везу са некадашњим, наводним, власницима Соколу и Руцу — прецима било правослаvnих било потурчених Соколовића и Руцовића. Поуздано се

зна само да су то очинићка имања у планини (од два и по до три сата хода удаљена од села) и да су од давнина дијелом приватна власништва, а дијелом комуница.

Објективном проучавању појава и догађаја не може бити циљ да се негира оно што је било, и оно што јесте, али су познате и доста наглашене тенденције, не малог броја, етнографа и историчара у другој половини деветнаестог и у првој половини двадесетог вијека (а, на жалост, и данас у разним варијантама и о различитим питањима) да се, са доказима, или још чешће без њих, у историји Црне Горе „пронађе” и оно што није било — и оно што није. Тако су, изгледа, захваљујући само таквим тенденцијама, „предањима” и „доказима”, „откривени” и очинићки потурчењаци — посебно, Соколовићи и Руцовићи. Међу онима који су, у различитим периодима, расправљали појаву потурица у Црној Гори, посебно у Цетињском племену, било је оних који су, прихватајући некритично туђа мишљења, били просто у заблуди; оних који нијесу скривали тенденцију да „докажу” како су од 15. до 17. вијека масовно турчене угледне и најугледније породице и братства. Нашу посебну пажњу заслужују објективни и савјесни историчари који су — и раније, и данас, тежили да се проучавање појаве потурица у старој Црној Гори, и њихова истрага, објективизира — прихватајући једино историјске изворе и доказе као: *conditio sine qua non*.

Што такав приступ није био доступан и могућ творцима народних предања, па ни овог очинићког, није чудно. У то вријеме, посредством народне пјесме и приче, говорило се о потурченим Соколовићима, па све што је било у вези са њима и казивачу „очинићког предања” личило је на „турско” Та веза му је изгледала још сигурнија и ближа преко, њему необичног и необјашњивог, имена „Руцо” — и, из незнања, водио је пут до „потурчених” Руцовића. Чудан је, међутим, поступак Ердељановића. Из бројних појединости из његова дјела види се да, иако је етнограф, познаје и користи историчаре и историјске изворе којих је, до њега, у 15, 16. и 17. вијеку било доста. Истакли смо и његову склоност да, по нашем мишљењу, поједине изворе не користи потпуно, нити га обавезују бројна мишљења претходних историчара — која су, често, супротна од сумњивих предања. Ердељановићево некритично прихватање „очинићког предања”, и то само као дијела много веће поплаве исламизације у Цетињском племену, недвосмислено то потврђује.

Да бисмо се у то сасвим увјерили, потребно је да наведемо што о томе кажу црногорски господари, који су се бавили и историјом, и историчари, Ердељановићеви претходници. Ни један од њих, ни директно, ни индиректно, не спомиње потурице у Очинићима. Посебно, ни код једног од њих нема ни помена о потурченим беговима Соколовићима и Руцовићима. Не зна за њих ни владика Данило, непосредни покретач „божићне” истра-

ге. Он, у свом познатом Писму о истрази, на једном мјесту каже: „... и тако пођоше на Божић, пређе зоре, и побише Турке цетињске и ћеклићке...”⁴ Иако су Очинићи цетињско село, не помињу се у овом, и за друга питања истраге, веома важном документу. О потурицама у Очинићима нема помена, чак ни наговјештаја, ни у дјелима владика Василија и Петра I. Потурчене Соколовиће и Руцовиће не помиње ни Његош у свом „Горском вијенцу”, а зна се да је, без сумње, био добро обавијештен — нарочито о црногорским историјским збивањима која су му послужила за основу његова „Вијенца” Познато је, додуше, да се историјским догађајима користио у духу сопственог, и врло особеног, осјећања и схватања пјесничке слободе, али је, и тако, тешко повјеровати да би његовој пажњи могла измаћи тако звучна и поетична имена као што су Соколовићи и Руцовићи.

О потурицама, и о њиховој истрази, расправљали су још многи познати историчари, до Ердељановића, и Црногорци и „извањци.” Била су то врло призната имена историчара — који су, уз то, са различитим „симпатијама” писали о Црној Гори, па и о том проблему — али ни један од њих не помиње потурице у Очинићима! Истаћи ћемо само оне најпознатије: Димитрије Милаковић, М. Драговић, П. А. Ровински, И. Руварац, В. М. Г. Медаковић, Л. Томановић и Ј. Н. Томић.

Потребно је, и врло значајно, поменути и двојицу чији рад пада последије објављивања Ердељановићеве „Старе Црне Горе” То су Душан Д. Вуксан и Ристо Ковијанић. Вуксан је објавио много документа из историје Црне Горе, па и о Очинићима из неколико вјекова, и нема ни у једном од тих докумената ни најситнијег детаља који би упућивао на постојање потурица у Очинићима, а нема помена ни о Соколовићима и Руцовићима. Дакле, не помињу се ни као хришћани, ни као муслимани. Ни код Ковијанића нема помена о мухамеданцима из Очинића, иако их, у которским споменицима, прати још од 1445 (могуће и од 1431) године, и то: од првог Утешена Ганчевића „из Очинића, из Зете”, до посљедњег, у периоду до краја 16. вијека: „Рашка који се, као покојни, помиње 24. јуна 1565. године” Помињу се у тим споменицима имена и других Очинића. За неке од њих се каже да су, у условима и околностима живота у новој средини, постали католици, али нема ни једног муслиманског имена. Нема ни у овим изворима имена Соко и Руцо, ни Соколовић и Руцовић из Очинића, са могућом претпоставком да су, макар, као хришћани тамо живјели.⁵

Марко Драговић у својој „Историји Црне Горе”, сумирајући претходна свједочења о потурицама у Црној Гори, истиче да се

⁴ *Стари српски записи и натписи*, скупио их и средио Љуб. Стојановић, Београд 1903, II, 19, 20.

⁵ Ристо Ковијанић, *Помени црногорских племена у которским споменицима (XIV—XVI вијек)*, I, Цетиње 1963, 157—166.

догађај збио у три наврата: „Први покушај био је негђе свршетком XVII стољећа, а можда и 1702 Тада су ударили Велестовци на Турке у Ђеклићима, а Бајице убили браћу Алиће”; други пут је то било 1707, када стоји у наведеном Писму владике Данила: „... и побихе Турке цетињске и ђеклићке, који не кћеше доћи код мене да се покрсте” На основу тога Драговић закључује: „Овим ударцем уништени су потурчењаци у срцу Црне Горе, у Катунској нахији, у племену Цетињу и Ђеклићима... Било је потурчењака и који су побјегли, те и данас има од њих породица у околним мјестима у Црној Гори као нпр. Османагићи у Подгорици, који су побјегли из Бајица (Дубовика), а има и Рамадановића, који су побјегли из Ђеклића. Неки су се покрстили и од њих има и данас у Црној Гори, а и у Котору, породица које то знају и признају” — и трећи пут 1711. године, гдје Драговић наводи о томе податак из „Кратке историје Црне Горе” од владике Василија: „Од Његуша к сјеверу налазе се многа племена.. и Трешњево, које су мјесто ослободили Црногорци од Турака 1711. године” „Од Цетиња, даље к истоку, налази се провинција Ријека, и у њој град Ријека. . Овај град и цијелу жупу око њега ослободили су Црногорци 1711. године”⁶.

Што је са очинићким потурицама?

Да ли је могуће да у свим овим изворима — ако их је заиста било, нема о њима ни помена? Како то да нико ништа о истрази потурчених Соколовића и Руцовића не каже, а морали би то сви поменути историчари, јер су сви били добро обавијештени — тим прије су то морали бити ако се узме као иоле истинита теза да су, као хришћани, били припадници црногорске властеле: послије наводног преласка у ислам — чувени бегови и беговске породице, и да су, коначно, у ислам прешле „најугледније очинићке породице”?!

Узмимо, чак, да Ердџановић и није имао никаквих других намјера и тежњи, осим да пренесе једно сеоско предање, са свим његовим манама и недостацима — каснији етнографи и историчари, нарочито историчари, морали су његовом, макар и етнографском, саопштењу прићи критичније и узети — неминовно — у обзир наведене историјске изворе и историчаре. Умјесто тога, неколико мање пажљивих етнографа и историчара уноси у своја дјела спорне податке о очинићким потурицама.

Андрија Лубурић у цетињска села са потурицама, у периоду од 1700. до 1710, убраја — наравно с јединим позивом на Ердџановића — сљедећа: Очиниће, Дубовик, Иногор и Јабуку, поред ријечких села Зачира и Љуботиња. Међутим, када набраја покрштене породице (и братства) у Ђеклићима, Дубовику, Бајицама и Јабуци⁷, не именује ни једно братство у Очинићима. Зашто?

⁶ Марко Драговић, *Потурчењаци у Црној Гори*, П. И. из рада *Историја Црне Горе, Цетиње 1931*, 23, 24, 28, 31.

⁷ Андрија Лубурић, *Орловићи и њихова улога у црногорском Бадњем вечеру 1710*, Београд 1934, 20, 27, 28.

Да ли је, можда, и тенденциозном Лубурићу било потребно нешто више од реченога „предања“ о потурченим Соколовићима и Руцовићима, тим прије што у Очинићима није било њихових потомака? Лубурић се, ипак, зауставио бар на пола!

Неопрезно и некритично, поклањајући пуну вјеру Ердељановићевом саопштењу „очинићког предања“, или, можда, Лубурићу, унио је у своје дјело и Р. В. Вешовић тезу о „поисламљеним насељима око Цетиња: Очинићима, Дубовику, Иногору и Јабуци“⁸.

Ако смо рекли да је чудно што Ердељановић некритично уноси у своје дјело „Стара Црна Гора“ — нарочито неке елементе „очинићког предања“; да случајно, или намјерно, није користио историографију о потурицама, која је била ближа „извору“; да су се за њим повели Лубурић и Вешовић, који су, такође, били више етнографи, него историчари — онда је не само чудно, већ и неприхватљиво што је то урадио и цијењени историчар Глигор Станојевић. Он је у „Историји Црне Горе“, која је започета са тежњом да буде строго научна и модерна историја — у тексту: Истрага потурица, једноставно само преписао, по Ердељановићу, дио, надамо се већ и до сада оспореног, „предања“ о потурченим Соколовићима и Руцовићима:

„На Очинићима се добро памте муслимански бегови Соколовићи и Руцовићи, локалног поријекла“ (!!, м. узв.), и даље, опет само с позивом једино на Ердељановића и народну традицију, наставља лако и без напора: „ . . . Многобројни подаци из народне традиције свједоче да је било муслимана у свим црногорским нахијама . . . ”⁹. Ердељановић се, видјели смо то, доста намучио да би, којекако, успоставио увјерљиву генезу Соколовића и Руцовића — наступајући при томе понекад сам, да би, када је и њему цијела „грађевина“ изгледала неодрживом, све то препуштао „казивачу“, као „вјерном“ тумачу народног предања. Станојевића, међутим, тај проблем не мучи. Он, без истраживања и провјере, и наравно без сумиње, закључује да су ти „муслимански бегови . . . локалног поријекла“ (!, м. узв.). Питамо се: што, у ствари, треба подразумевати под изразом „локалног поријекла“? Да ли је било у осталим селима, нахијама, па и у Црној Гори уопште, некаквих муслимана — потурица, који нијесу били локалног поријекла?! Ако нијесу били локалног поријекла, тамо гдје их је било, ко су они били — дакле каквог поријекла? Да ли, иза тога израза, макар и као претпоставке, стоји могућност турске колонизације Катунске нахије? Ово тим прије што Лу-

⁸ Р. В. Вешовић, *Племя Васојевићи*, Сарајево 1935, 278.

⁹ *Историја Црне Горе*, Титоград 1975, III, I, 246.

¹⁰ Јован Н. Томић, *О црногорском устанку у почетку морејског рата (1684—1685)*, Нови Сад 1903, 36—7.

¹¹ П. I Петровић Његош, *Кратка историја Црне Горе*, Грлица, 1835, 69.

бурић не оставља мјеста ни сумњи, већ каже: „У погледу турског колонизовања у то време (мисли на период око 1700—1710, м. нап.) нарочита пажња је посвећена Црној Гори...” Уосталом, гдје су Станојевићу, за историју неопходни докази: да су Соколовићи и Руцовићи били потурице? Гдје су докази да је у Очинићима, у било које вријеме, било потурица? Нема их, нити Станојевић за њима трага, ни у дјелима бројних наведених историчара, које он није смио заобићи — нити, како ћемо то касније видјети, у својим сопственим дјелима.

Иначе, ако тако стоји и са осталим „доказима” и „свједочанствима” о постојању муслимана „у свим црногорским нахијама” — очигледно је да цијело Станојевићево саопштење о истрази потурица не може да се одржи. Оно што је сматрано доказаним, једноставно није доказано — и потребно је цијелом проблему потурица у старој Црној Гори прићи изнова. Треба га објективно изучавати — а не преписивати!

Да је тако поступљено и у случају очинићких „потурица” сериозном историчару не би могао, а ни смио, промаћи низ историјских докумената у којима се о Очинићима говори као о изразито антитурском насељу, и то, управо, у вријеме када се наводе „докази” о масовној исламизацији у Цетињском племену. У млетачким документима Очинићи се још у морејском рату убрајају у села која су се активно борила против Сулејман-аге, а последице пораза на Вртијељци и Очинићи су међу „села што их је Санџак-бег попалио: Љуботињ, Грађани, Бјелоши, Угњи, Очинићи, Трново и Цетиње”¹⁰. Избор Саве Калуђеричића¹¹ (или: Калдъевичъ Калуђеровић)¹² Очинића за владу, 1692, и хиротонисања за митрополита 1694, у више докумената и историјских расправа, означен је, такође, као антитурски чин. Насупрот и млетачких и турских интереса — а нарочито турских,¹³ изабрали су Саву за митрополита „Ми кнезови, и старјешине, и вѣсь поштовани зборъ црногорьски”¹⁴, пише у писму које црногорски прваци, у своје име и у име свег „збора” црногорскога, шаљу которском провидуру, 1694. године. Из тога слиједи логичко закључивање: ако је избор Саве за владу и господара био и антитурски став Црногораца, а из наведених докумената се види да јесте, онда је сасвим природно да су и најугледније очинићке породице биле антитурски расположене. Навешћемо само још један докуменат из 1691. године. Из њега се, такође, види да су Очинићи били често излагани турском насиљу, па је тешко повјеровати да су, истовремено, били и погодна прибијеште за

¹² И. Я. Вацлик, *Черногорскія царствующія династіи, историко-генеалогическая справка*, С. — Петербургъ 1889, 11.

¹³ Л. Томановић, *Г. Руварац и Монтенегрина*, Сремски Карловци 1899, (П. О. „Бранково коло”, 1899), 76—85.

¹⁴ *Старине*, Загреб, ЈАЗУ, X, 1878, 24—5.

потурице. Владика Висарион пише у том документу которском провидуру: „... А потом како је уватио Вуко Лудовић из Будве једнога момка из Очинић силом на фушту те није лијепо да их ватају силом и да их робе, јере их доста и Турци робе...”¹⁵ Нека од наведених докумената, у сврху доказивања антитурског расположења Црногораца у морејском рату, а ту су и Очинићи и њихов владика Сава, користио је и Глигор Станојевић у свом дјелу „Југословенске земље у млетачко-турским ратовима XVI—XVIII вијеку”¹⁶, али је, изгледа, на њих заборавио када је цовићима.

Апсурдна је тврдња изречена у спорном очинићком предању да су Соколовићи и Руцовићи били бегови „којима се плаћао харач” и, на другом мјесту, да су им „остали Очинићи плаћали харач”. И ова тврдња је обавезивала опрезнијег, а да кажемо и савјеснијег, историчара да се замисли пред њом, и да проучи: што су, колико, како и коме Црногорци, па према томе и Очинићи, „плаћали” као знак своје зависности од турске власти. И у овом случају су извори остали неискоришћени, и то управо турског поријекла. Навешћемо кратко, али ће бити и довољно јасно, што о томе каже Бранислав Ђурђевић: „Оглашавањем филурџијама у време Скендер-бега становништво Црне Горе је постало од спахија (а тиме, ваљда, и од „локалних бегова”, м. нап.) слободно становништво — подложно само султану”¹⁷ Да и не улазимо даље у проблем: колико дуго и како уредно је и та дажба плаћана — чак и султану.

Ни у познатим домаћим изворима, ни у млетачким изворима, видјели смо, не помињу се у Очинићима имена Соко и Руцо; не помиње се ни било које друго име које би упућивало на мухамеданце. Нема помена ни о Соколовићима и Руцовићима. Руцовићи се помињу на другом мјесту, али као хришћани — православици, а не као мухамеданци. Наведених имена нема ни у познатим турским изворима — „дефтерима”, попису очинићких филурџија, који се односе на године 1520. и 1523. У овим дефтерима слиједе имена (име и име оца) која се, с малим изузетцима, јављају у Очинићима и до данас. Навешћемо само најинтересантнија за наше интересовање:

„Оливер Вук, Раско (Рашко?) Доброва (?), Богдан Радич, Станиша Богавац, Лукац Михајац, Радић Бојко, Иван Бого, Павле Никола, Радин Бојко, Стјепан Иван, Божидар Алаџдин (Алаџдин

¹⁵ Зборник докумената из историје Црне Горе (1685—1782), Цетиње 1956, 5, док. 9.

¹⁶ Глигор Станојевић, *Југословенске земље у млетачко-турским ратовима XVI—XVIII вијека*, Историјски институт, Београд 1970, 321, 330, 391—2. овако олако прихватио тезу о потурченим Соколовићима и Ру-

¹⁷ Бранислав Ђурђевић и Ламија Хаџиосмановић, *Два дефтера Црне Горе из времена Скендер-бега Црнојевића*, Сарајево 1973, в. Тумач дефтерских термина.

је, по Ђурђеви, арапска форма писања овога имена — што упућује на нејасно поријекло, м. нап.), Божидар Нико (Петко?), Станиша Богавче, Радоња, Добрашин...¹⁸ Рекли смо да се, и до данас, многа од ових имена понављају у Очинићима, али се ни за једно од данашњих презимена, осим за презиме Аладин, које се очувало у овом облику до наших дана, не може наћи одговарајући патронимик. Међутим, увјерени смо, да се и до данас чувају називи (топоними) по именима неких од тих давних власника, као: Алијеров (и: Валијеров) до, према: Алијер, Аливер од, вјероватно: Оливер; Добрава = Дубрава(?), Радич = Ра(д)ичевана (име је могло бити и: Раич); Вук = Вукове долине; Станиша = Станишина страна; Бого, Богавац, Богавче = Богавчевина и Богавчев крст; Лукац = Лукоје и Лукаче, Бојко и Бојкан = Бојковина и Бојкова дубрава; Петко = Петково кућиште и Петков крст; Радин = Радинов до; Радоња = Радоњин бријег и Добрашин = Добрашиновина. Сигурно је да би се могло утврдити још тих имена, али је, као примјер дугог чувања успомена на претке, и ово довољно и увјерљиво.

Пошто претходним излагањем нијесмо дали одговор на сва питања којим би се разријешила неодрживост спорне тезе о потурченим очинићким Соколовићима и Руцовићима — неопходно је било да се питање поријекла и значења ријечи изведених од коријена „сок“ и „руц“ (од ранијег: „рук“) размотри и са лингвистичке стране. Ово је било потребно тим прије што се једино таквом анализом могло оспорити полазиште заблуде: да су то ријечи турског поријекла, што је, очигледно, водило и до сасвим произвољне конструкције о исламизираним Соколовићима и Руцовићима у цетињским Очинићима.

За потврду етимолошког и семантичког извора ријечи *соко* навешћемо битне изводе из Рјечника хрватскога или српскога језика: „соко, *со̀ко̀* (у западним крајевима са новим акцентом *со̀ко̀*) м. грабежљива птица кратка и савинута кљуна... Ријеч је прасловенска, у старословенском, руском и буг. *соко̀л*, чешком и словач. *sokol*, у украјинском *соки́л*, сокола, у пољ. *sokoł*...” И даље, „Сок̀ловић м. презиме веома обично међу муслиманима у Босни, а рјеђе међу Хрватима и Србима...”¹⁹ Тамо још налазимо да је ријеч из индоевропског коријена, и да се у нашим изворима налази у XIV вијеку. Други су, као Петар Скок,²⁰ у утврђивању етимолошког поријекла ријечи *соко* ишли и много даље, доводећи јој основу, по Brückner-у, у везу са ономатопејом „којом се опонаша глас те птице”, до турско-татарског, монголског и, далеког, „пред-ие супстрата“ (основе). За нас је

¹⁸ Исто, 47, 115.

¹⁹ Рјечник хрватскога или српскога језика (почео га Ђура Даничић 1880—1882; још излази) Загреб, ЈАЗУ, 1955, XIV, 213, XV, 888—9, 897.

²⁰ П. Скок, Етимолошки рјечник хрватскога или српскога језика, Загреб, ЈАЗУ, 1971—73, књ. 1—3, 3, 303.

сасвим довољно њено прасловенско, и посебно старословенско, поријекло да можемо сасвим сигурно утврдити: ни основно значење ријечи *соко*, ни њена секундарна значења, не могу се никак довести у вези са ближим турским поријеклом. Напротив, турски језик је обогатио и ријечју — презименом: Соколи (*Sokullu*), и личношћу, касније најгласовитијим Соколовићем, турским великим везиром, Мехмед-пашом. Иначе, у Речнику српско-турском...²¹, смјеру турско-српском, нема ни једне ријечи са коријеном „сок”, а у обрнутом смјеру ријеч соко преводи се ријечју „*šahin kušn*“ (*šahin* = соко и *kuš* = птица) и синонимом „*atmadže*” = кобац, соко. Очигледно је да је јака личност великог везира, гласовитог Соколовића, утицала на свијест нашег човјека да се, у нашим поробљеним земљама, у току неколико вјекова, све ријечи изведене од именице *соко* осјећају као синоними нечега турског.

Изгледа да се и у Очинићима, у вријеме када се више него икад, и прије и послје, трагало за „коријенима”, пошло погрешним путем, па се, с малим и недовољним поводом, и у њима траже, и „налазе”, Соколовићи. Истина, ваља и то нагласити: они етнографи и историчари који су, свјесно или несвјесно, учествовали у „дограђивању” очинићког „предања” о потурченим Соколовићима, или су га некритично прихватили, пренебрегли су неке важне појединости. Наведени топографски називи, изведени од основне ријечи *соко*, не само што су од села удаљени више од два сата хода, него су, у вријеме до 18. вијека нарочито, ти локалитети били у густим шумама (алугама). У њима су станиште, заиста, могли имати само соколиви и, евентуално, они, било Очинићи или други, који су се што даље склањали од Турака, а наше је чврсто увјерење, и од потурица! Неприхватљиво је, да су потурице, па макар они били и бегови, изабрали за своје боравиште планину у којој се, у свако доба, „могло омрћи — а не осванути”

Надамо се да је питање очинићких Соколовића коначно и ваљаним доказима ријешено: њих тамо никада није ни било — ни као хришћана — православаца, ни као мухамеданаца. Закључимо, ипак, онако како је за историју једино исправно: о њима нема историјских података, па их, према томе, и нема. Ако се некада дође до друкчијих података, и ово тврђење ће бити оборено, а то је за историјску истину неупоредиво мања штета, него, без доказа, тврдити супротно.

Расвјетљавање случаја „Руцовић” било је утолико лакше што о приморским Руцовићима, поред породичног предања, постоје и бројни писани подаци. Посебну тешкоћу, ипак, чинило је то што је етимолошки пут развоја презимена Руцовић био вео-

²¹ *Речник српско-турски и турско-српски* (са најнужнијим додатцима), Саставио и израдио Алекса Ј. Поповић-Сарајлија, Београд, 1899.

ма загонетан и сакривен. Из тих разлога било је неопходно поћи и једним и другим трагом.

Први писани помен о Руцовићима потиче из 1519. године. У Шематизму Православне епархије Бокоторске, Дубровачке и Спичанске за 1886. годину Пр. (отопрезвитер) Г. (аврил) Руцовић (који је те године био и редовни члан Конзисторије), објавио је тестамент свога претка „попа Сћепана“ (Шћепана?), који је датиран: „Ва име Христа 1519 апр. 7. у Подострогу“ Два су податка из овога документа, ако узмемо да је његово датирање сасвим поуздано, од битне важности. Прво: поп Сћепан, поред опорукe о имовини, будући да је болестан („находим се у тијелу болестан, а у памети здравој“), препоручује своју душу синовцу Ивану и „да настоји што прие да се запопи, зашто је племе без свештеника...“, и друго: објашњење које, у фусноти, даје Пр. Гаврил, и које у дијелу, гласи: „ к објасненију додаћу, да је опоручитељ Шћепан био свештеник у Подострогу од породице Руцовић. Послије пропасти српске на Косову четири брата Руцовића, да сачвају прав.(ославу) вјеру и српску народност од зулум а турског (м. под.) побјегоше из Старе Србије у Мајине. Прије но што ће Подострог за своју нову постојбину изабрати, покушали су да се на три мјеста окуће: на Руцову локву, на Попов кам (оба мјеста у граници црногорској) и на Врх Лаза а друга двојица населе Подострог, и од овијех произлази породица Руцовић, која је до данас дала 10. правосл(авних) срп.(ских) Свештеника”²².

Далеку старину Руцовића потврђују и наведени „дефтери“ У оном из 1521, који се односи на Скендер-бегов обрачун цивије прикупљене 1520, дакле само годину дана послије наведенога тестаментa попа Сћепана Руцовића — помињу се Руцовићи. У нахији „Пљешивци“, а послије села Мајина, слиједи махала Руцовићи („Mahalle-i Rucovići“), са именима седам власника домаћинства: „Никола Лазар, Вук Лазар, Стјепан (Истепан) Новак (Јовак), Иван Новак (Јовак?), Данко Новак (Јовак?), поп Вуксан, Вук Радич”²³. У дефтеру за Црну Гору и нахију Грбаљ из 1523. године махала Руцовићи наводи се у нахији Цетиње („Nahiye-i Cetinje“), у саставу села Маина („Karue-i Mahine“). У овом попису и даље су: „Вук и Никола Лазар, Стјепан, Иван и Ратко (Радко) Новак (Јовак), Ратко, мјесто: Данко, из првог пописа, и Вук Радич” У овом попису је шест кућа (умјесто: седам, из првога) и три празне, необрађене, баштине („hali bastine-i“). Од њих је једна и баштина попа Вуксана којег, иначе, нема у овоме попису.²⁴ Наведеним подацима из дефтера потврђена је старина тестаментa и неки детаљи из предања Руцовића, по наведеном саопштењу попа Гаврила, али постоје између њих и не-

²² Шематизам, Задар 1886, 36—7.

²³ Ђурђев..., н. дј., 44.

²⁴ Исто, 112.

слагања (или, бар, потешкоће у тумачењу неких појединости из тестаментa). Тако: у тестаменту Иван је синовац попа Сћепана и овај га завјетује, дакле 1519, да се што прије запопи, а у дефтерима су, 1520. и 1523, и Стјепан, и Иван и Данко (у другом дефтеру: Ратко) синови Новакови (Јовак), те су Стјепан и Иван браћа, а не стриц и синовац, како произлази из „тестаментa” Из турских извора се види, истовремено, да, у означеном времену: 1519—1523, у „племену” није поп Стјепан, нити, послје његове евентуалне смрти у међувремену, Иван — како би произлазило из тестаментa, већ поп Вуксан, којег, опет, нема у другом попису? О подјели Руцовића на очинићке, који су се, евентуално, потурчили и подострошке, који су остали привржени старој вјери — нема ни говора.

И у низу других докумената, на српском или венецијанском језику, само нешто мало касније од наведених, помињу се угледни Руцовићи, као: свештеници, капетани, а један као „канцелар Будванске општине” и, коначно, као умјетници: Стијепо Руцовић 1591, Стиепо Руцовић 1600. и 1609, Стеван Руцовић 1685, *Nicolo Ruzzovich* 1696, 1698. и 1700, *Marco Ruzzovich* 1725, *Antonio Ruzzovich* 1761²⁵; поп Никола Руцовић 1721²⁶; поп Марко Руцовић²⁷; капетан Нико Ивов Руцовић („*Nicolo Maina cap. Rucovich cap. afermo*”) и Милош Јовов Руцовић Маина 1782²⁸.

Наводимо још једно свједочење којим се завршава и наше праћење Руцовића трагом писаних извора. Поп Саво Накићеновић, понављајући дио предања објављеног у Шематизму, износи и два нова занимљива детаља. По њему, до 1913. године, „породица Руцовић дала је 18 православних свештеника”, а „из ове је породице Руцовић, глумац у Београду”²⁹. И, заиста, утврдили смо да је Богобој Руцовић (21. VIII 1869, Будва — 1. IV 1912, Београд) још један од познатих Руцовића из Подострога. Б. С. Стојковић, дајући опширно његову глумачку биографију, између осталог, каже: „Тумачио је успјешно скоро све главне глумске фахове. Више година је био најдостојнији уметнички партнер значајним уметницама Нигриновој, Тодосићки, Таборској и Јурковићевој. Завршио је основну школу и гимназију у Котору, студирао права на Великој школи у Београду. Говорио је добро италијански језик са којег је доста и лепо преводио, а владао је прилично и француским језиком...”³⁰. У знак захвалности и непролаз-

²⁵ *Паштровске исправе XVI—XVIII вијека*, I, Цетиње, 1959, 16, док. 18; 29 (37); 36 (47); 75 (115); 86—88 (131); 121—22 (172); 182 (244).

²⁶ *Зборник докумената из историје Црне Горе...*, 45—47 (62).

²⁷ *Записи*, XVIII, 1937, 350.

²⁸ Исто, XIX, 1938, 37—8.

²⁹ Поп Саво Накићеновић, *Бока*, СЕЗ, СКА, 20, Насеља... Расправе и грађа, IX, Београд 1913, 591.

³⁰ Б. С. Стојковић, *Историја српског позоришта од средњег века до модерног доба (драма и опера)*, Београд 1979, 264.

ности његове глумачке појаве у српском и београдском позоришном животу, Београд му се одужио — назвавши једну од својих улица именом: Богобој Руцовић³¹.

Овим освртом на личност Богобоја Руцовића завршили смо тристо деведесет и двогодишње праћење ове породице трагом писаних извора — и утврдили:

а) За скоро четири стотине година, од када су Подострог изабрали за свој домицил (*domicilium*), познати су под именом Р у ц о в и ћ и;

б) Ни у једном од наведених докумената, за читав тај период, нема ни једног њиховог претка са именом Р у ц о;

в) Њихово породично предање, видјели смо, зна за њихово очинићко боравиште: Руцову локву и Попов кам, али нема ни помена у том њиховом предању да су икада, било као цјелина, било неки њихов дио — били потурчењаци;

г) Из наведених извора видјели смо да је у породици Руцовић традиција свештеничког (поповског) звања врло давна, и дуга: од првог попа Сћепана, или попа Вуксана, из 1519, има их осамнаест до 1913. године. Не треба искључити могућност да су у породици имали попове још док су живјели у Очинићима — на што упућује и топоним: Попов кам;

д) Руцовићи су у Подострогу већ на почетку 16. вијека. Када су (а да сада и не трагамо: зашто?) дошли тамо из Очинића? Све што смо до сада утврдили упућује на то да се то збило баш крајем 15. вијека. Или прецизније: нешто мало прије, или нешто мало касније, од 1496. године. Ако се узме као тачно да се почеци турчења у Црној Гори јављају тек „после Ђуре Црнојевића 1496. године...“ и када „запада Црна Гора у неволу и многи се Црногорци са његовијем братом Станишом изсгурчише...“³² — онда се поставља питање: Кад су то Руцовићи, било у Очинићима, било прије или касније, могли прећи у ислам — дакле: потурчити се?! Када су то могли постати „познати бегови“, јер ни „бег“ се није постајало преко ноћи. На основу цитираних докумената о Руцовићима, одговор је једноставан и јасан: н и к а д — јер је сасвим јасно да Руцовићи нијесу у исто вријеме могли бити и потурице и православни попови!

На основу наведених изворних података, који се односе и на Очиниће и на Подострог, утврдили смо да презиме Руцовић није патронимичког поријекла. Ни у једном од наведених докумената, ни у Очинићима, ни у Подострогу, нема „претка Руца“, ни као православца, ни као мухамеданца. Извјесно је, на крају,

³¹ Називи београдских улица, Београд 1964, 112.

³² В. М. Г. Медаковић, Цетинђ црногорска престолница, Нови Сад 1894, 24.

да је (ко зна откуд — и зашто?) напрасно „васкрсли“ Руцо у „очинићком предању“ био „слатки мамац“ до тезе о очинићким потурицама, посебно до тако гласовитих као што су „бегови Соколовићи и Руцовићи“ Ако узмемо за повод Његошев стих: „Истурчи се плахи и лакоми“ као апсолутну и необориву детерминацију (*determinatio*) за сваку издају у отаџбини, без обзира на вријеме и околности, онда је јасно куда циљају тезе и теорије о турчењу „најугледнијих“ Црногораца. Од Станише, па на овамо, Црногорци од угледа опредјељивали су се према овој Његошевој.

Друга, и посљедња, етапа у разрјешавању спорног питања око, наводно, потурчених Руцовића, водила је ка откривању етимолошког и семантичког значења ријечи изведених од коријена „руц“ Било је неопходно утврдити у каквој су међусобној вези: топоними Руцова локва, и други, и презиме Руцовић. Било је очигледно да се, ипак, у том давном очинићком боравишту Руцовића налази узајамна веза: или топонима и презимена, или обрнуто: презимена и топонима.

Прегледали смо, у том циљу, бројне рјечнике, и то од Вукова Рјечника из 1818, па до неких савремених,³³ и нијесмо нашли ријеч са коријеном „руц“ која би, макар и посредно, упућивала на име: Руцо и презиме Руцовић. Од Вука, па надаље у наведеним рјечницима, нашли смо ријечи са сљедећим значењима: „руцељ (или: бабак) = дршчић (држак) на косишту“ („што се држи руком за њега кад се коси“); „држак на косишту, плугу или неком другом алату, ручица, рукуница, дршка посуде“; „кука на дршки од косе“; „држак у котарица“; „руцаљ (што и: руцељ), руцан (што и: руцељ), руцељ = гџ клип кукуруза (који се сам орунио, или су га — на пр. птице — оруниле), у Словенији је руцек“; „руцаљ, руцељ“; „Руцкка, Руцка, Руцманце, Руцманци, Руцмански врх“ И, како се види, све саме ријечи, осим „гџ клип кукуруза“, које су изведене од коријена „рук“: рук-е-љ = риц-е-љ, са значењем, ручица, рукохват, рукодрж.

Са најмање наде прегледали смо Речник илирскога и немачкога језика³⁴. Међутим, управо у њему нашли смо ријеч чије нас значење, увјерени смо, води до циља за разрјешење етимо-

³³ Вук Ст. Караџић, *Српски рјечник*, Беч 1818, и друга Вукова дјела; *Рјечник из књижевних старина српских*, написао Ђура Даничић, у Београду 1863—64, и друга Даничићева дјела; *Рјечник хрватскога језика*, I—II, скупили и обрадили др Ф. Ивековић и др Иван Броз, Загреб, 1901; др Лујо Бакотић, *Речник српскохрватског књижевног језика*, Београд 1936; *Речник црквенословенскога језика*, Израдио га прота Сава Петковић, Сремски Карловци, 1935; *Речник српскохрватског књижевног језика*, Нови Сад, Матица српска, 1973, као и рјечнике других словенских народа, именике мјеста у Југославији и друге лексикографске приручнике.

³⁴ *Речник илирскога и немачкога језика и немачкога и илирскога језика*, Саставио га Руд. В. Веселић, у Бечу 1853. и 1854. године.

лошке и семантичке загонетке о постанку презимена Руцовић. Поред ријечи „руцељ“ (бабак) — тамо је и ријеч: р у ц а т и, р у ч е м = р и к а т и. (м. подвл.) и, у обрнутом смјеру, на с. 175, ријеч: brüllen = рикати, р у ц а т и (м. подвл.), гѐрмети, бучити, мукати, буцати. Све су ово занимљиви синоними за ријеч: рикати. Многи од њих су, изгледа доста давно, заборављени, јер их, видјели смо, нема ни код Вука, ни код других лексикографа и лингвиста. Код нашег цијењеног лингвисте М. С. Лалевића³⁵ нашли смо, такође, особен глагол: р у ц а т и с е = ритати се, и у Енциклопедијском немачко-српскохрватском речнику³⁶ неколико занимљивих синонима за њемачку ријеч: brüllen = рикати, рукати, урлати, мукати, блејати.

За наше разматрање, свакако, најинтересантнији је синоним: глагол р у ц а т и, са значењем: р и к а т и! а и: р у ц а т и с е, са значењем: ритати се. Од посредног су значаја и сви други синоними којима је тумачена њемачка ријеч brüllen. И ту, ми смо бар у то увјерени, долазимо до очинићке везе у настанку презимена Руцовић. Руцова локва, на којој су првобитно живјели Руцовићи, и до данас је најпогоднији дио у Очинићима за сточарење. И данас су тамо ублови (локве), на којима се поје стада; ту су разграната букова стабла (пландишта) и испашом богати долови. Ту су и многобројна „руцишта“ (или, како то Очинићи и до данас кажу, „бурокалишта“) = мјеста гдје су сити волови испољавали своју ситост и снагу; оштрили рогове и папцима парали земљу, ритали се. Сити волови су, уз то, рикали, грмјели, бучали, мукали — дакле: бурокали се, р у ц а л и и тако изазивали супарнике на борбу. На таквим мјестима, на до тада зеленим ливадама и доловима, остајала су бројна разрована мјеста — и до данас звана бурокалишта, а, сигурно је, још раније: р у ц и ш т а (од, временом, заборављеног глагола р у ц а т и = рикати).

Ако пођемо од старе и познате истине да су се, својевремено, моћ и богатство у нашим сточарским крајевима мјерили по громогласној рици волова, и да је народно искуство, са разлогом, изњедрило изреку „Чији волови, онога и планина“ — онда су то и довољни разлози да остали Очинићи тој својој групи у планини дају и особено име. Пошто је р у ц (ање), р и к (ање) волова била најупечатљивија појава, која је обиљежавала и чинила врло присутном ту групу; и пошто су се бројна р у ц (ишта) стално увећавала — био је то и директни повод за давање имена, прво топонима Р у ц (ова) локва, и другим, и, сасвим при-

³⁵ М. С. Лалевић, *Синоними и сродне речи српскохрватског језика*, Београд, Лексикографски завод „Свезнање“, 1, 1974, 694.

³⁶ Светомир Ристић и Јован Кангрга, *Енциклопедијски немачко-српскохрватски речник, I—II*, Београд, Просвета, 1963, I, 247.

родно, антропонима: Руц(овићи), који је, како се види, онома-топејског поријекла.

Откривањем глагола руцати и утврђивањем непосредне етимолошке везе (преко заједничког коријена: руц) овога глагола, наведених топонима и презимена Руцовић, мислимо да смо оспорили и онај дио „очинићког предања“ који говори о потурченим беговима Руцовићима. Оспорили смо и „тезу“ оних етнографа и историчара који су, намјерно или случајно, без неопходних историјских доказа, обилато експлоатишући случај очинићких „бегова Соколовића и Руцовића“ — цијелом проблему појаве потурица у старој Црној Гори дали свјетло и димензије какви, у стварности, нијесу били.

Иван Т. Калуђеровић